

Uzyskane wyniki jednoznacznie potwierdzają istnienie potencjału dobra u badanej młodzieży maturalnej oraz wskazują na możliwe kierunki pracy pedagogicznej. Jednocześnie zaprzeczają potocznym opiniom o bezideowości młodzieży, jej konsumpcyjnemu nastawieniu czy obojętności wobec najślabszych. M. Barlak swoimi refleksjami zachęca również świat pedagogów i wychowawców do krytycznej oceny proponowanych niekiedy wszelkiego rodzaju pseudo-autorytetów moralnych. Pracę kończą wnioski i precyzyjnie sformułowane postulaty dotyczące praktyki. Dotyczą one trzech obszarów: pedagogiki, szkolnej praktyki wychowawczo-dydaktycznej oraz ewentualnych dalszych projektów badawczych. Powiązanie pedagogiki z etyką w książce M. Barlak sprawia, że ta publikacja powinna znaleźć się na biurku wszystkich osób pracujących z młodzieżą. Niewątpliwie może ona stanowić również dużą pomoc w edukacji przyszłych pedagogów.

Kazimierz Franczak*

Waldemar Janiga (red.), *Wychowanie do patriotyzmu*, Wydawnictwo Archidiecezji Przemyskiej, Przemyśl–Rzeszów 2006, ss. 792.

Arceybiskup Józef Michalik, metropolita przemyski i przewodniczący Konferencji Episkopatu Polski, napisał we wstępie prezentowanej publikacji, że „we współczesnej Polsce coraz częściej mówi się o kryzysie wychowania patriotycznego młodego pokolenia. W dobie globalizacji wielu uważa miłość do ojczyzny za relikwyt przeszłości. Obserwuje się narastający proces dystansowania się Polaków od patriotyzmu pojmowanego tradycyjnie, wyrażającego się w deklaracjach miłości do ojczyzny, gotowości poświęcania się dla jej dobra, aż do ofiary życia włącznie” (s. 11).

Można więc z zadowoleniem powitać na rynku naukowym potrzebną niewątpliwie publikację dotyczącą wychowania do patriotyzmu. Jej redaktor, ks. dr Waldemar Janiga, podjął się tego dzieła ze względu na przekonanie, że dzisiaj zarówno w rodzinie, jak i pozostałych środowiskach wychowawczych, nie dajemy sobie rady z kształtem wychowania w kulturze polskiej. Wychodząc z tego faktu, sformułował on we wstępie podstawowe problemy badawcze: jak wychowywać do patriotyzmu we współczesnej Polsce?, co dzisiaj znaczą takie wartości jak ojczyzna, patriotyzm, naród, kultura?, jak kształtować postawy patriotyczne wśród dzieci i młodzieży w podstawowych środowiskach wychowawczych? Ks. Janiga osobiście nie przeprowadził badań sondażowych, ale poprosił o namysł nad tą kwestią wybitne postacie nauki Rzeczypospolitej Polskiej.

Publikacja jest podzielona na dwie części: ogólną i szczegółową. W części ogólnej, w rozdziale pt. *Podstawy namysłu nad wychowaniem do patriotyzmu*,

* Ks. dr Kazimierz Franczak, adiunkt w Instytucie Pedagogiki im. św. Jana Bosko na Wydziale Humanistycznym Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie.

wypowiada się m.in. o Mieczysław Albert Krąpiec, który swoim przemysłem nadaje tytuł *O patriotyczne wychowanie*. Wskazuje w nich, że „patriotyzm w ludzkim wychowaniu obejmuje wszystkie ważne i doniosłe wątki kultury: rozumne poznanie, wolne działanie moralne, twórcze prace i ich przeżywania. Nie wyklucza to religii, która wszystkie te dziedziny przenika, ale dostarcza człowiekowi w jego właśnie religijnym przeżywaniu, jakby w ‘ogniskowej’ wszystkich dóbr kulturowych zawartych w teraźniejszości i historii” (s. 79). W tej części głos zabiera również Czesław Stanisław Bartnik, który podejmuje się analizy bardzo różnie rozumianego pojęcia narodu. Píše, że przez „naród” rozumie „względnie samoistną, rzeczywistą i historyczną gałąź Drzewa Ludzkości. Jest to więc naturalna społeczność osób i rodzin związana organicznie życiem, historią, kulturą i zmysłem wspólności” (s. 117n). Z kolei Franciszek Adamski prowadzi refleksję dotyczącą tworzenia tożsamości narodu przez kulturę, ks. Stanisław Hareźga określa zasady wychowania patriotycznego w świetle Starego Testamentu, a ks. Tadeusz Kocór rozważa wartości chrześcijańskie jako fundament zdrowego wychowania i patriotyzmu.

W rozdziale historycznym autorzy podejmują różną tematykę dotyczącą wychowania patriotycznego od okresu porozbiorowego (Piotr Paweł Gach, ks. mjr Zbigniew J. Kępa), poprzez kulturę maryjną (ks. Wacław Siwak), aż po czasy arcybiskupa Ignacego Tokarczuka, który patriotyzm uznał jako zadanie formacji narodu (ks. Andrzej Garbarz) i czasy współczesne.

Ciekawy wydaje się trzeci rozdział pierwszej części, dotyczący dzisiejszych wyzwań stojących przed wychowaniem do patriotyzmu. O. Jacek Salij pisze w nim m.in., że „źródłem współczesnego dystansowania się wobec samej nawet idei miłości Ojczyzny jest lęk przed nacjonalizmem. Różnego rodzaju nacjonalizmy zalały nowożytną Europę takimi oceanami zacietrzewienia i nienawiści, spowodowały taki bezmiar krzywd i przelały tak wiele niewinnej krwi, że mentalność współczesna boi się niekiedy nawet samego pojęcia «naród» (s. 329).

Ks. Henryk Skorowski wskazuje z kolei na potrzebę edukacji patriotycznej. Píše, że „naród jest dla człowieka kategorią aksjologiczną. Takie stwierdzenie ma daleko idące konsekwencje. Oznacza to, że człowiek ma niezbywalne prawo do szeroko rozumianego dziedzictwa narodowego. To z kolei oznacza, że człowiek ma także całą sferę obowiązków wobec dobra, jakim jest naród” (s. 358). W końcowej części artykułu ks. Skorowski podkreśla, że dziedzictwo to winno zatem znaleźć swoje miejsce w całym procesie edukacji, której celem jest ukształtowanie poczucia własnej tożsamości, aktywności we własnym środowisku, zrozumienia innych rzeczywistości społeczno-kulturowych. Oznacza to, że celem edukacji jest ukształtowanie postaw patriotycznych. Autor podkreśla, że edukacja patriotyczna nie stoi w sprzeczności z edukacją europejską, a umiłowanie własnego narodu jest w jakimś sensie edukacją europejską (s. 364).

Godny uwagi jest namysł redaktora książki, ks. Waldemara Janigi, który w artykule dotyczącym wartości w środowisku młodzieżowym wskazuje na rolę katechezy w kształtowaniu wartości patriotycznych. Jego zdaniem, katecheta wi-

nien podkreślać, że patriotyzm jako wartość odnosi się do pluralistycznego społeczeństwa i do jego wspólnego dobra. „Katecheza – pisze ks. Janiga – w korelacji z innymi przedmiotami i dziedzinami wiedzy powinna wyposażać uczniów w wiedzę o narodzie, wydobywać szczególne wartości, jakie wiążą się z etosem narodowym” (s. 395).

Część druga traktuje o obszarach wychowania patriotycznego oraz o postaciach stanowiących wzory do naśladowania w miłości do ojczyzny. Ks. Marian Wolicki wskazuje na potrzebę wychowania patriotycznego w rodzinie. Ukazuje specyfikę tego środowiska patriotycznego, w którym „bardzo ważnym elementem jest umiłowanie ziemi ojczystej oraz języka ojczystego. Do edukacji patriotycznej należy zaliczyć także przekaz tradycji narodowych oraz proces wdrażania w kulturę i kształtowanie cnót obywatelskich” (s. 423). Natomiast Stanisław Fundakowski prezentuje wagę wychowania patriotycznego w szkole, gdzie powinny być realizowane odpowiednie programy nauczania patriotycznego. Podkreśla, że system edukacyjny obowiązujący w Polsce stwarza nauczycielowi, wychowawcy możliwości do kształtowania postaw patriotycznych, które to postawy wpływają na wszechstronny rozwój wychowanka (s. 441).

Podobny wydźwięk ma również pytanie stawiane przez Stanisława Sławińskiego: jak w procesie edukacyjnym przekazywać dziedzictwo kultury chrześcijańskiej? Dokonując pewnej analizy współczesnego systemu edukacyjnego i starając się dać szerszą odpowiedź, pisze, że w nieodległej przeszłości chrześcijańskie dziedzictwo naszej kultury sprawiło, że w Polsce możliwa była pokojowa zmiana ustroju. W chwili obecnej to dziedzictwo jest głównym źródłem nadziei na moralne, społeczne i ekonomiczne odrodzenie naszego kraju. Ale o to odrodzenie trzeba będzie stoczyć długi i trudny bój. Na pierwszej linii boju o lepszą Polskę jest szkolnictwo, szczególnie szkolnictwo katolickie (s. 456). Także Zofia Frączek snuje refleksję o ojczyźnie jako wartości edukacyjnej w obliczu integracji europejskiej.

Równie interesujące są artykuły dotyczące pastoralnych aspektów wychowania do patriotyzmu. Ks. Andrzej Chmura, odwołując się do soborowej *Deklaracji o wychowaniu chrześcijańskim*, pisze, że „deklaracja wskazuje na dwa cele: wychowanie do zbawienia i wychowanie do patriotyzmu. Inaczej można to wyrazić jako powinność wobec Boga i powinność wobec ludzi. Postawę wobec Boga można określić mianem religijności, a postawę wobec ludzi i ojczyzny – patriotyzmem. Są to dwie formy tej samej, wolnej i autentycznie osobowej postawy włączenia się w realizację Bożego planu zbawienia. Realizacja tego zbawczego planu możliwa jest dzięki pełnemu i prawidłowo rozumianemu patriotyzmowi” (s. 470). Refleksję nad wychowaniem patriotycznym jako płaszczyzną korelacji nauczania religii z edukacją szkolną podejmuje ks. Piotr Tomasiak, a na wagę wychowania do patriotyzmu przez liturgię wskazuje ks. Władysław Głowa. Dopełnieniem tego wątku jest artykuł ks. Kazimierza Panusia podejmujący temat pedagogicznego wymiaru kaznodziejstwa patriotycznego, w którym autor ukazuje wybitne postacie kaznodziejskie, nie tylko głoszące w swoich kazaniach potrzebę miłości do ojczyzny, ale także piszące patriotyczne pieśni religijne (s. 543nn).

W publikacji znalazły się równie ciekawe artykuły dotyczące wychowania patriotycznego przez sztukę i muzykę. Ks. Waław Piotr Partyka wskazuje na fakt oddziaływania sztuk plastycznych na człowieka, podkreślając, że dzieło sztuki jest nauczycielem patriotyzmu. Omawia bogactwo polskiej sztuki religijnej, która wpływa na kształtowanie się postawy patriotyzmu (s. 581). Natomiast ks. Andrzej Zwoliński przekonuje czytelnika do społecznej użyteczności muzyki. Przedstawiając rys historyczny wpływu muzyki na kształtowanie się polskiej świadomości narodowości (Fryderyk Chopin) i ukazując wartość hymnów narodowych nie tylko w Polsce, ale i w świecie, podkreśla, że „muzyka w swej istocie jest wielowymiarowa. Polityka to zaledwie jedna z jej form. Ale granicę między muzyką a polityką przekraczano wielokrotnie, sięgając do bogactwa jej przekazu. Słowo wzmocnione muzyką staje się bardziej nośne, politycznie zyskujące na sile, dobrze nadając się do funkcji propagandowych... W każdym wypadku muzyka ujawniała swe nieocenione oddziaływanie społeczne” (s. 604). Podobny wydzźwięk ma artykuł Anny Sokołowskiej *Znaczenie pieśni patriotycznych w nauczaniu i wychowaniu młodzieży*.

Ostatnia część publikacji prezentuje postacie, które poświęciły swoje życie dla Ojczyzny. Pierwszą z nich jest św. Józef Sebastian Pelczar, a następnie: bł. ks. Bronisław Markiewicz, Anna Jenke, Sługa Boży kard. Stefan Wyszyński, ks. Jerzy Popiełuszko, Sługa Boży Jan Paweł II. To wybitni Polacy, którzy są i nadal mogą być wielkimi autorytetami w miłości do Ojczyzny.

Publikacja zawiera niezwykle dużo treści dotyczących wychowania patriotycznego w dobie integracji Polski z Unią Europejską. Mogą być one kopalnią materiałów do ćwiczeń nie tylko na zajęciach w szkołach podstawowych, gimnazjalnych, ponadgimnazjalnych, ale i na uniwersytetach. Znajdą w niej materiały do dalszych badań zarówno przedstawiciele nauki, jak i praktycy: rodzice, katecheci, wychowawcy. Można powiedzieć, że istotę tej publikacji oddają słowa Jana Pawła II wypowiedziane w Częstochowie 18 czerwca 1983 roku: „Czuję się odpowiedzialny za to wielkie, wspólne dziedzictwo, któremu na imię Polska. To imię nas wszystkich określa. To imię nas wszystkich zobowiązuje. To imię nas wszystkich kosztuje”.

Czesław Kustra*

Marzena Dycht, *Rozwój polskiej pedagogiki specjalnej w świetle dokonań jej twórców*, Wydawnictwo Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2006, ss. 200.

Marzena Dycht, adiunkt w Instytucie Pedagogiki św. Jana Bosko Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, wydała swą książkę nakładem uczelnianego wydawnictwa.

* Ks. dr hab. Czesław Kustra, prof. UMK, pracownik naukowy na Wydziale Nauk Pedagogicznych Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu.